

Radek Ptáček, Petr Bartůněk – editoři

NADĚJE

V MEDICÍNĚ

EDICE CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ ČLK

Radek Ptáček, Petr Bartůněk – editoři

NADĚJE

V MEDICÍNĚ

EDICE CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ ČLK

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Prof. PhDr. et PhDr. Radek Ptáček, Ph.D., MBA

Doc. MUDr. Petr Bartůněk, CSc. – editoři

NADĚJE V MEDICÍNĚ

EDICE CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ ČLK

Recenzent

Prof. MUDr. Jan Petrášek, DrSc.

Vydání odborné knihy schválila Vědecká redakce nakladatelství Grada Publishing, a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2020

Cover Design © Grada Publishing, a.s., 2020

Cover art Mgr. Andrea Spišáková

Obrázky v barevné příloze dodala Česká lékařská komora. Obrázky jsou publikovány se souhlasem autorů.

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

jako svou 7914. publikaci

Odpovědná redaktorka Mgr. Viola Těšínská

Sazba a zlom Antonín Plicka

Obálka Antonín Plicka

Počet stran 440

1. vydání, Praha 2020

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

Podpořeno projektem Progres Psychologie 1. LF UK.

Velké poděkování editorů za koordinaci autorů a výtvarné soutěže patří paní Leoně Munzarové z oddělení vzdělávání České lékařské komory.

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků, což není zvláštním způsobem vyznačeno.

Postupy a příklady v této knize, rovněž tak informace o lécích, jejich formách, dávkování a aplikaci jsou sestaveny s nejlepším vědomím autorů. Z jejich praktického uplatnění však pro autory ani pro nakladatelství nevyplývají žádné právní důsledky.

ISBN 978-80-271-4069-5 (ePub)

ISBN 978-80-271-4068-8 (pdf)

ISBN 978-80-271-3077-1 (print)

Autoři

Prof. MUDr. Michal Anděl, CSc., 2. interní klinika, Centrum pro výzkum diabetu, metabolismu a výživy 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Fakultní nemocnice Královské Vinohrady v Praze

Doc. PhDr. Sylva Bártlová, Ph.D., Ústav ošetrovatelství, porodní asistence a neodkladné péče Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

MUDr. Barbora Beňová, Ph.D., Klinika dětské neurologie 2. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Fakultní nemocnice Motol v Praze

Prof. MUDr. Martin Bojar, CSc., Neurologická klinika 2. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Fakultní nemocnice Motol v Praze

Prof. MUDr. Radim Brdička, DrSc.

Prof. MUDr. Jan Bultas, CSc., Ústav farmakologie 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze

Doc. PhDr. Radka Bužgová, Ph.D., Ústav ošetrovatelství a porodní asistence Lékařské fakulty Ostravské univerzity v Ostravě; Mobilní hospice Ondrášek, Ostrava

Doc. MUDr. Svatopluk Býma, CSc., Ústav sociálního lékařství Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Hradci Králové

Doc. MUDr. Libuše Čeledová, Ph.D., Ústav sociálního a posudkového lékařství Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Plzni

PhDr. David Černý, Ph.D., Ústav státu a práva Akademie věd ČR, v. v. i.

MUDr. Bc. Rostislav Čevela, Ph.D., MBA, Ústav sociálního a posudkového lékařství Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Plzni

Prof. Dr. Josef Dolista, SDB, Th.D., Ph.D., LL.M., dr. h. c., Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Doc. MUDr. Jarmila Drábková, CSc., Klinika anesteziologie, resuscitace a intenzivní medicíny, Oddělení následné intenzivní péče 2. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Fakultní nemocnice Motol v Praze

Doc. MUDr. Pavel Drastich, Ph.D., Ambulance biologické léčby Kliniky hepatogastroenterologie Institutu klinické a experimentální medicíny v Praze

Doc. MUDr. Jitka Fricová, Ph.D., Centrum pro léčbu bolesti Kliniky anesteziologie, resuscitace a intenzivní medicíny 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze

Prof. Pavel Hamet, MD, PhD, Centre hospitalier de l'Université de Montréal

PhDr. Mgr. Přemysl B. Hanák, O.Præm., Ústav veřejného zdravotnictví Lékařské fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

Prof. MUDr. Tomáš Hanuš, DrSc., Urologická klinika 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze; katedra urologie IPVZ Praha

Prof. PhDr. RNDr. Helena Haškovcová, CSc., Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze

Prof. MUDr. Jarmila Heissigerová, Ph.D., MBA, Oční klinika 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze

Prof. MUDr. Jana Hercogová, CSc., MHA, Dermatovenerologická klinika 2. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Nemocnice Na Bulovce v Praze; Dermatovenerologická ambulance IKEM Praha; Dermatologie prof. Hercogové

Prof. MUDr. Jan Holčík, DrSc., emeritní přednosta Ústavu sociálního lékařství a veřejného zdravotnictví Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně

MUDr. Radkin Honzák, CSc., Psychiatrická a psychologická klinika s.r.o., Praha

Mgr. Jaroslav Hořejší, emeritní šéfredaktor Medical Tribune

Doc. PhDr. Mgr. Kateřina Ivanová, Ph.D., Ústav veřejného zdravotnictví Lékařské fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

MUDr. Anetta Jedličková, Ph.D., Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze

Prof. MUDr. Debora Karetová, CSc., 2. interní klinika – klinika kardiologie a angiologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze

Prof. MUDr. Vladimír Komárek, CSc., Klinika dětské neurologie 2. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Fakultní nemocnice Motol v Praze

MUDr. František Koukolík, DrSc., Ústav patologie a molekulární medicíny 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Thomayerovy nemocnice v Praze

PhDr. Mgr. Radka Kozáková, Ph.D., Ústav ošetrovatelství a porodní asistence Lékařské fakulty Ostravské univerzity v Ostravě

Doc. Mgr. Josef Kuře, Dr.Phil., Ústav lékařské etiky Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Doc. MUDr. Ing. Lukáš Lambert, Ph.D., Radiodiagnostická klinika 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze

Mgr. Adéla Lemrová, *Ústav veřejného zdravotnictví Lékařské fakulty Univerzity Palackého v Olomouci*

PhDr. Martin Loučka, Ph.D., *Centrum paliativní péče, z. ú., 3. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze*

MUDr. Lukáš Malý, *Ústav etiky a humanitních studií 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze; ITIBO Health Centre, Kenya; Interní oddělení – nefrologické Slezské nemocnice Opava*

MUDr. ThLic. Jaromír Matějka, Th.D., Ph.D., *Ústav etiky a humanitních studií 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze*

MUDr. Martin Moravec, O.Cr., *Ústav humanitních studií v lékařství 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze; Interní klinika 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Fakultní nemocnice Královské Vinohrady v Praze*

Prof. MUDr. Marta Munzarová, CSc., *Ústav lékařské etiky Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně*

Doc. MUDr. Ivan Novák, CSc., *Klinika dětské chirurgie a traumatologie 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Thomayerovy nemocnice v Praze*

Václav Novák, *Gymnázium Hostivice*

Prof. MUDr. Pavel Pafko, DrSc., *3. chirurgická klinika 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Fakultní nemocnice Motol v Praze*

Prof. MUDr. Antonín Pařízek, CSc., *Perinatologické centrum Gynekologicko-porodnické kliniky 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze*

Prof. MUDr. Karel Pavelka, DrSc., *Revmatologický ústav v Praze*

Doc. MUDr. PhDr. Jan Payne, Ph.D., *Ústav humanitních studií v lékařství 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze*

Prof. Ing. Jaroslav Petr, DrSc., *Výzkumný ústav živočišné výroby, v.v.i., Praha*

Prof. PhDr. et PhDr. Radek Ptáček, Ph.D., MBA, *Psychiatrická klinika 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze; Česká lékařská komora*

Prof. MUDr. Richard Rokyta, DrSc., *Ústav fyziologie 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze*

MUDr. MgA. Kateřina Rusinová, Ph.D., *Lékařská fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze*

Doc. PhDr. Alena Slezáčková, Ph.D., *Psychologický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; Ústav lékařské etiky Lékařské fakulty MU v Brně*

MUDr. Hana Stankušová, CSc., *Onkologická klinika 2. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Fakultní nemocnice Motol v Praze*

PhDr. Ingrid Strobachová, Ph.D., *Ústav lékařské etiky a humanitních základů medicíny 2. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze*

Prof. MUDr. Štěpán Svačina, DrSc., MBA, *3. interní klinika 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze*

Prof. MUDr. Martin Šámal, DrSc., *Ústav nukleární medicíny 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze*

Doc. MUDr. Roman Šmucler, CSc., *Stomatologická klinika 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze; ASKLEPION – Lasercentrum Praha, s.r.o.*

Prof. MUDr. Julius Špičák, CSc., *Klinika hepatogastroenterologie Institutu klinické a experimentální medicíny v Praze*

ThLic. Petr Štica, Th.D., *Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze*

MUDr. Pavel Taimr, *Klinika hepatogastroenterologie Institutu klinické a experimentální medicíny v Praze*

PaedDr. Mgr. Dagmar Tučková, Ph.D., *Ústav veřejného zdravotnictví Lékařské fakulty Univerzity Palackého v Olomouci*

Mgr. et Mgr. Marek Vácha, Ph.D., *Ústav etiky a humanitních studií 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze*

Prof. MUDr. Ondřej Viklický, CSc., *Transplantační centrum Kliniky nefrologie Institutu klinické a experimentální medicíny v Praze*

MUDr. Blanka Zlatohlávková, Ph.D., *Neonatologické oddělení Gynekologicko-porodnické kliniky 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze; Klinika dětského a dorostového lékařství 1. LF UK a VFN v Praze; Ústav humanitních studií v lékařství 1. LF UK*

Prof. MUDr. Eduard Zvěřina, DrSc., FCMA, *Klinika otorinolaryngologie a chirurgie hlavy a krku 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Fakultní nemocnice Motol v Praze*

Prof. MUDr. Jan Žaloudík, CSc., *Masarykův onkologický ústav v Brně*

Obsah

Předmluva rektora Univerzity Karlovy	XI
Úvodní slovo prezidenta České lékařské komory	XII
Předmluva recenzenta	XIII
Předmluva editorů	XIV

ČÁST I OBECNÉ SOUVISLOSTI

1. Naděje – od Pandóry až k medicíně založené na důkazech (<i>Radek Ptáček</i>)	3
2. Fenomén naděje v životě a nemoci (<i>Helena Haškovcová</i>)	11
3. Naděje v medicíně v průběhu dějin (<i>Marta Munzarová</i>)	17
4. Medicína 2020: naděje a každodennost (<i>František Koukolík</i>)	23
5. Naděje medicíny (<i>Radkin Honzák</i>)	33
6. Naděje v medicíně pohledem pacienta (<i>Jaroslav Hořejší</i>)	37
7. Naděje – „ještě ne“ pacienta v procesu uzdravování (<i>Marek Vácha</i>)	47
8. Naděje v medicíně ze sociologického hlediska (<i>Sylva Bártlová</i>)	51

ČÁST II OBORY MEDICÍNY

9. Naděje a beznaděj v neurologii v postmoderní době (<i>Martin Bojar</i>)	59
10. Kudy se ubírá pokrok a naděje v léčbě kardiovaskulárních onemocnění (<i>Jan Bultas</i>)	69
11. Naděje a podmínky jejich naplnění ve všeobecném praktickém lékařství a primární péči (<i>Svatopluk Býma</i>)	75
12. Naděje v sociálním a posudkovém lékařství (<i>Libuše Čeledová, Jan Holčík, Rostislav Čevela</i>)	81
13. Naděje v oboru urologie (<i>Tomáš Hanuš</i>)	93
14. Naděje v očním lékařství (<i>Jarmila Heissigerová</i>)	101
15. O naději v dermatovenerologii (<i>Jana Hercogová</i>)	105
16. Zobrazovací metody jako naděje v medicíně (<i>Lukáš Lambert</i>)	109
17. Naděje v paliativní péči (<i>Martin Loučka</i>)	113

18. Naděje v pediatrii (<i>Ivan Novák, Václav Novák</i>)	117
19. Naděje a beznaděj v chirurgii (<i>Pavel Pařko</i>)	121
20. Porodnictví a naděje (<i>Antonín Pařízek</i>)	125
21. Naděje v revmatologii (<i>Karel Pavelka</i>)	133
22. Naděje v oboru léčby bolesti – algeziologii (<i>Richard Rokyta, Jitka Fricová</i>)	141
23. Psychosociální souvislosti naděje v kontextu zdraví i závažného onemocnění: empirické poznatky a možnosti jejich aplikace v lékařské praxi (<i>Alena Slezáčková</i>)	147
24. Naděje v oboru onkologie (<i>Hana Stankušová</i>)	155
25. Naděje v medicíně v oboru vnitřní lékařství (<i>Štěpán Svačina</i>)	163
26. Naděje v oboru nukleární medicíny (<i>Martin Šámal</i>)	167
27. Naděje jako nástroj stomatologie (<i>Roman Šmucler</i>)	177
28. Naděje v nefrologii (<i>Ondřej Viklický</i>)	181
29. Naděje v neonatologii (<i>Blanka Zlatohlávková</i>)	187
30. Naděje v medicíně z pohledu neurochirurga (<i>Eduard Zvěřina</i>)	193
31. O naději v onkologii strukturovaně (<i>Jan Žaloudík</i>)	205

ČÁST III KLINICKÉ SOUVISLOSTI

32. Podpora naděje po úmrtí dítěte v rámci poradenství pro pozůstalé (<i>Radka Bužgová</i>)	213
33. Naděje u pacientů v pokročilé fázi progresivního neurologického onemocnění a jejich rodin (<i>Radka Bužgová, Radka Kozáková</i>)	221
34. Akutní kritický stav a naděje (<i>Jarmila Drábková</i>)	231
35. Polygenní předpovědi chronických onemocnění (<i>Pavel Hamet</i>)	243
36. Naděje v cévní medicíně – ateroskleróza a trombóza jako klíčové cíle pro prevenci a léčbu nemocných s chorobami periferních cév (<i>Debora Karetová</i>)	249
37. Naděje na lidštější umírání v Česku (<i>Josef Kuře</i>)	257
38. Význam naděje při práci lékaře ve východní Africe, konkrétně v Keni a Ugandě (<i>Lukáš Malý</i>)	267
39. Naděje jako argument při řešení etických problémů souvisejících s rozhodováním na konci života (<i>Jaromír Matějka</i>)	275

ČÁST IV SPECIÁLNÍ TÉMATA

40. Naděje v oboru informačních technologií (<i>Radim Brdička</i>)	281
41. Distribuce naděje v době koronavirové krize (<i>David Černý, Kateřina Rusinová</i>)	293
42. Lasciate ogni speranza, o voi che entrate. Příspěvek k filosofii naděje (<i>Josef Dolista</i>)	309
43. Hippokratés: vzpomínka na minulost nebo naděje pro medicínu? (<i>Kateřina Ivanová, Přemysl Hanák</i>)	315
44. (Ne)zlomná síla naděje ve výzkumu v biomedicině (<i>Anetta Jedličková</i>)	325
45. Největší nadějí jsou pro mě moji žáci (<i>Rozhovor Barbory Beňové a Vladimíra Komárka</i>)	329
46. Pacienti bezdomovci jako „beznadějné případy“? Srovnání zkušeností lékaře z fakultní nemocnice a domu řeholních sester (<i>Martin Moravec</i>)	337
47. Existenciální rozměr naděje (<i>Jan Payne</i>)	341
48. Dvacet let od přečtení lidského genomu. Naplněné nebo plané naděje? (<i>Jaroslav Petr</i>)	347
49. Naděje, odpovědnost, tělesnost a čas (<i>Ingrid Strobachová</i>)	359
50. Předvídat je obtížné, obzvláště budoucnost (<i>Julius Špičák, Pavel Taimr, Pavel Drastich</i>)	363
51. Naděje v nemoci, nemoc a naděje – úvahy z pohledu teologické etiky (<i>Petr Štica</i>)	369
52. Problem-based learning a case-based learning jako didaktické metody ve výuce lékařské etiky (<i>Dagmar Tučková, Kateřina Ivanová, Adéla Lemrová</i>)	375
53. Naděje v medicíně. Krátké zamyšlení na staré téma (<i>Michal Anděl</i>)	383
Rejstřík	385
Souhrn	395
Summary	396

BAREVNÁ PŘÍLOHA

Výtvarná soutěž na téma Naděje v medicíně	399
---	-----

Předmluva rektora Univerzity Karlovy

Vážené kolegyně, vážení kolegové, milí čtenáři,

„Naděje v medicíně“ je podtitulem jubilejního, 10. ročníku konference „Etika a komunikace v medicíně“, kterou pořádá Česká lékařská komora.

Před deseti lety iniciovali prof. Radek Ptáček a doc. Petr Bartůněk sérii konferencí a monografií na téma medicínské etiky a komunikace. Z této iniciativy dosud vzešlo deset monografií, včetně této – v českém písemnictví se jedná o zatím nejrozsáhlejší sérii publikací na téma lékařské etiky a psychologie. Velmi si vážím práce a úsilí, které pořádání těchto konferencí a související publikační činnosti věnují oba zmínění kolegové.

Tentokrát bylo zvoleno téma, které se zaměřuje na význam naděje v medicíně ve všech lékařských oborech, a to nejen z hlediska jejich vývoje, a rovněž na aspekty naděje v širším smyslu a v eticko-psychologických kontextech pro pacienta. Reflektuje též, co znamená naděje pro lékaře konkrétních oborů.

Do této obsáhlé monografie přispěly desítky špičkových představitelů jednotlivých medicínských oborů. Oborů, které po stránce vědecké a odborné dosáhly úrovně srovnatelné s ostatními zeměmi s vyspělým zdravotnictvím. Rozvoj medicínských oborů předpokládá stírání mezioborových hranic, zavádění nových technologií a automatizaci s robotizací rutinních operací. Rozvoj oborů umožňují a v budoucnu nadále budou umožňovat i pokročilé informační technologie a pokrok ve zpracování informací. Jednotlivé obory jsou napojeny na mezinárodní aktivity a sledují a aplikují doporučení autoritativních mezinárodních institucí. Pro lékaře a pacienty představuje tento posun v medicíně naději na zavádění včasnějších a účinnějších metod léčby, a pro pacienty tedy i naději a šanci na další, kvalitnější život.

Lékaři v souvislosti s novinkami ve svém oboru vždy řeší etické otázky. Ovšem problém je nasměrován od nich k pacientům. Jsou připraveni na nové zákroky a musí zvážit, ve který okamžik už je možné aplikovat je u člověka. Riziko je vždy značné. Lékař musí v případě nové, a tedy málo rozšířené metody určit, u koho ji použít a u koho nikoli. Musí zvážit všechny medicínské i další souvislosti. Lékaři tak dávají pacientům nejen naději, ale i reálný příslib udržení kvalitního života.

Rád zdůrazňuji, že editoři publikace se cyklem konferencí na téma etiky a komunikace v medicíně zasloužili nejen o zahájení otevřené diskuse na četná, někdy kontroverzní témata, ale nepochybně přispěli také ke kultivaci lékařské veřejnosti.

Věřím, že i konference o naději v medicíně a tato mimořádná monografie vyvolají stejný zájem jako konference a monografie minulé a budou neméně úspěšné.

Prof. MUDr. Tomáš Zima, DrSc., MBA

Úvodní slovo prezidenta České lékařské komory

Dum spiro spero. Dokud dýchám, doufám. Naděje, víra či prosté těšení se na něco, to jsou předpoklady, které nám lidem propůjčují sílu překonávat životní zkoušky i překážky a které dávají našemu snažení smysl. Naději, tu k životu potřebuje každý z nás. Je pověstným světélkem na konci tunelu, jež nám ukazuje cestu, i když okolo nás panuje tma nejtemnější. A proto odejmout někomu naději, sfouknout úmyslně jeho světélko, je podobné zlo jako ho rovnou zabít.

Posláním nás lékařů je životy zachraňovat, musíme tedy pacientům naději dávat, a ne brát, byť by současný zdravotní stav či prognóza byly sebevážnější. Ostatně každá klinická diagnóza je v podstatě pouze pracovní hypotéza, a nakonec může být všechno jinak. Zázraky se prostě dějí, i když jenom občas. A naděje, ta přece umírá poslední. Takže, kolegyně a kolegové, dávejme lidem naději a neztrácejme víru.

MUDr. Milan Kubek

Předmluva recenzenta

Ačkoli je naděje nedílnou součástí našeho života (přece stále, každý den v něco doufáme) a i když to nemusí být vždy „velká naděje“ týkající se významných problémů a situací, přesto se nestala součástí myšlení lékařů a oni s ní většinou ani vědomě nepracují.

Uvědomil jsem si, že ačkoli jsem ve své celoživotní praxi léčil asi 30 tisíc nemocných, jen malému procentu pacientů jsem „předepisoval“ naději. Většinou jsem se s nemocnými loučil předáním receptu a verbálně pak doporučením, jak léky užívat. Snad jen u pacientů ve finální fázi malignity nebo srdečního selhání jsem instrument naděje použil – a to většinou ještě ve spojení s tzv. *pia fraus*, která bývala v minulém století obvyklá.

Podívejme se, jak je o problematice naděje informována lékařská veřejnost: medik se během studia o naději příliš nedozví ani v přednáškách, ani v učebnicích těch nejvýznamnějších oborů včetně interní propedeutiky. Výjimkou jsou jen učebnice onkologie, i když i ty jsou na informace o významu naděje u onkologických nemocných velmi skoupé. V seznamu monografií určených lékařům jsem knihu věnovanou problematice naděje v medicíně hledal marně.

A tak se většinou medik i lékař jen dozví, že naději nemáme pacientovi brát, ale nikoli jak mu ji máme dávat, jak by si ji on měl pěstovat, jak ji má posilovat a jak mu má při tom pomáhat jeho ošetřující lékař, aby ji měl, až ji bude v těch nejdůležitějších situacích potřebovat.

Dnes se domnívám, že podobně jako by každá anamnéza měla končit standardní otázkou „Je ještě něco, o čem jste mi neřekl a co třeba pokládáte i za málo významné?“, mělo by sdělení diagnózy končit větou: „Vaše nemoc je..., ale současná medicína má řadu léků a léčebných postupů... k jejímu zvládnutí.“ Naléhavě si uvědomuji, jak významnou roli instrument naděje hraje zvláště v současné době, kdy je z mnoha důvodů *pia fraus* odmítána. Ona totiž přinášela naději jaksi automaticky. V současnosti se preferuje holá a někdy tvrdá až nelítostná pravda a ta s sebou automaticky žádnou naději nepřináší a ani přinášet nemůže. Vždyť přece naděje je jen o očekávání kladných výsledků.

Ale přece tu určitá možnost budování naděje je. Asi se nemýlím, když se domnívám, že každý nemocný přichází k lékaři s určitou malou jiskřičkou naděje a je jen na lékaři, zda z ní bude umět vykřesat plamínek a později třeba tolik potřebný plamen. O tom, že je potřebný pro nemocného a jeho blízké, asi nikdo pochybovat nebude. Ale on se u něho zahřeje i sám lékař, protože medicína, stejně jako život, bez naděje nemůže existovat. Protože „*naděje je stavem ducha, bez něhož život ztrácí veškerý smysl*“ (Václav Havel).

Tato monografie je o naději. Tvoří ji soubor 53 kapitol, k jejichž napsání vyzvali editoři řadu významných osobností z různých oborů. V první řadě z některých specializací medicíny, ale i z filosofie, práva, etiky a náboženství. Tento kaleidoskop nejrůznějších informací, názorů a osobních profesních zkušeností představuje čtenáři fenomén naděje z mnoha úhlů pohledu.

Cílem této knihy je nejen nabídnout ucelené informace, ale i podnítit čtenáře k zamyšlení, co pro něj instrument naděje znamená, a inspirovat ho k jeho častějšímu používání ve vlastní praxi.

Prof. MUDr. Jan Petrášek, DrSc.

Předmluva editorů

Otevíráte 10. publikaci ze série monografií na téma „Etika a komunikace v medicíně“. V českém písemnictví se jedná o zatím nejrozsáhlejší sérii publikací k tématům lékařské etiky, komunikace a psychologie. Tato kniha se zabývá nadějí v medicíně a představuje ji v nejširších souvislostech, a to na více než 400 stranách.

Do tohoto obsáhlého díla přispělo šest desítek špičkových představitelů jednotlivých medicínských i nemedicínských oborů. V části Obecné souvislosti nahlíží teoretici z oblasti lékařské etiky fenomén naděje v konotacích historických, ontogenetických, sociologických a psychologických. V části Obory medicíny se k tématu vyjadřují specialisté z jednotlivých medicínských disciplín, například onkologie, kardiologie, revmatologie, algeziologie, neurologie, chirurgie, neurochirurgie, porodnictví, neonatologie, pediatrie, urologie, nefrologie, dermatovenerologie, stomatologie, očního lékařství, nukleární medicíny, zobrazovacích metod nebo paliativní péče. V části Klinické souvislosti se autoři zabývají nadějí pacientů v terminálním stadiu závažného onemocnění a jejich rodin, nadějí na lidštější umírání a suverénní rozhodování v závěru života. Speciální témata zahrnují například pojednání o naději v oboru informačních technologií, filosofické a teologické úvahy o naději, a dokonce rozhovor dvou dětských neurologů na téma plnicích se nadějí jejich pacientů.

Tato publikace představuje nejrozsáhlejší text k problematice naděje nejen v medicíně, který byl v domácí literatuře dosud publikován. Kniha je vhodná nejen pro lékaře a mediky, ale i všechny odborníky z příbuzných oborů a laiky, kteří se o problematiku naděje zajímají.

Kniha je obohacena barevnou přílohou s díly účastníků výtvarné soutěže na téma „Naděje v medicíně“, vyhlášené Českou lékařskou komorou. Vybráno je i několik obrázků z dětské výtvarné soutěže.

Pevně věříme, že toto dílo přispěje k uvědomění si často opomíjeného konceptu naděje, nejen v medicíně, ale obecně i v našich životech. Doufáme také, že výroční decenální díl je příslibem pro pokračování této edice a kultivaci eticko-psychologických témat a přístupů v české medicíně.

Prof. PhDr. et PhDr. Radek Ptáček, Ph.D., MBA
Doc. MUDr. Petr Bartůněk, CSc.
iniciátoři konferencí „Etika a komunikace v medicíně“

+

Obecné souvislosti

1 Naděje – od Pandóry až k medicíně založené na důkazech

Radek Ptáček

„Jenom ti, kteří vydrží ještě deset minut, když už je vše ztraceno, vytvářejí naději.“

GILBERT KEITH CHESTERTON

Naděje je samozřejmě nesamozřejmý jev. Samozřejmý v tom, že při vyslovení tohoto pojmu obvykle příliš neuvažujeme. Intuitivně pokládáme naději za něco pozitivního. Něco, co nám dává sílu jít dál. A naopak, když se naděje nedostává, upadáme do bezedné bažiny beznaděje. Převážně pozitivní vnímání pojmu naděje v dnešní společnosti dokládají i aktuální empirické studie (Hammer, Morgensen a Hall, 2009).

Je naděje tedy bez výhrady pozitivní jev, který by nás měl provázet od narození až do poslední chvíle našeho života? Vývoj evropského myšlení sice na tuto otázku nedává jasnou odpověď, moderní psychologické chápání však ano. Naděje jako osobnostní postoj, hluboké přesvědčení, ale též jako pouhý kognitivní filtr, který si nasazujeme ve chvílích, které jsou pro nás těžké a bolestivé, funguje. Funguje jako záhadná síla, která má moc měnit nejen naši náladu, ale též působit na proces léčby nebo zvládnání těžkých životních chvil. „Záhadná síla“ ve 21. století, ptáte se? Ano, z podstatné části záhadná, protože stále nejsme schopni plně popsat mechanismy, které ji spouštějí a udržují, ale ani to, jak vlastně funguje. Možná, že až na to přijdeme, nebudeme se v těžkých chvílích životů našich pacientů složitě snažit naději vyvolávat, ale třeba podáme pouze jakousi látku, která v mozku rozběhne procesy prožitku silné naděje. To se ovšem nestane ještě dlouho a možná se to nestane vůbec. Život si třeba uchová určitá tajemství i v éře nejpokročilejší medicíny za několik set nebo tisíc let.

K historii chápání naděje

Vývoj evropského uvažování o naději obvykle začíná u mýtu o Pandóře. Ta byla první smrtelnicí, stvořená bohem ohně Héfaístem. Bohové ji obdarili nejrůznějšími schopnostmi a od Dia pak dostala dva dary: zvědavost a záhadnou skříňku, kterou nesměla nikdy otevřít.

Důvod, proč ji dostala, není v dostupných textech nijak specifikován. Pandóra zpočátku odolávala, ale skříňku nakonec otevřela. Není ani jednoznačné, zda to bylo z vlastní zvědavosti a vůle, nebo z pokynu jejího manžela – Titána Epimétha. Každopádně ze skříňky se do celého světa rozlétlí démoni veškerých lidských trápení, muk a nemocí. Při pohledu na tu hrůzu se Pandóra snažila skříňku co nejrychleji zavřít. V tom spěchu ovšem ihned nepostřehla, že na jejím dně zůstala naděje. Z dostupné mytologie není jasné, zda naděje unikla, nebo zůstala na dně skříňky (Smith, 1983). Také poměrně překvapivě není jasné, zda naděje byla cosi pozitivního, co mělo uniknoutší démony vyvážit, nebo zda byla, stejně jako vše uniklé, také démonickou negativní silou (Snyder, 2000).

Této verzi ovšem odpovídá uvažování dalších filosofů dané doby. Sofoklés popisuje naději jako lidskou slabost, která pouze prodlužuje lidské utrpení, Platón považuje naději za „pošetilého rádce“ a Euripidés za „prokletí lidstva“. To naznačuje, že naděje byla v Pandořině skříňce proto, že to rozhodně nebyla síla pozitivní. Identicky pak uvažuje